TÜRK KÜLTÜRÜNDE MEVLİT GELENEĞİ

ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

Sivas 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Türk Kültüründe Mevlit Geleneği
Uluslararası Sempozyum

ISBN
978-605-7902-94-8

Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Alim Yıldız

Editör
Prof. Dr. Hakan Yekbaş

Kapak
Öğr. Gör. İlker Öngel

İç Düzen
Abdulkadir Kocatürk

Baskı
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası
Sertifika No: 40954

Dağıtım
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
https://mevlit.cumhuriyet.edu.tr

Sivas 2023

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 261

20/01/2023 Tarih ve 1 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayın Kurulu Kararı ile 01.02.2023 Tarih ve 5 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yönetim Kurulu Kararına istinaden basımı uygun görülmüştür.

İNCELEME KOMİSYONU:

Prof. Dr. Bilal Kemikli	Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / BURSA
Doç. Dr. Yusuf Yıldırım	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / SİVAS
Doç. Dr. Mustafa Sefa Çakır	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / SİVAS

Konya'nın Doğanhisar İlçesinde İcra Edilen *Mevlid-i Efdal*[*]

Hüseyin Akpınar[**]

GİRİŞ

Mevlid, (çoğulu: Mevâlid, Mevâlîd) kelimesi, "v l d" kökünden mastar olup ism-i zaman ve ism-i mekândır. Lügatte "doğmak, doğum zamanı ve doğum yeri" mânâlarına gelmektedir. Mevlid, İslâmî literatürde Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) doğum günü, bugünün yıldönümü münasebetiyle yapılan kutlamalar ve bu konuda kaleme alınan manzumeler karşılığında kullanılmaktadır.[1] Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği Rebiülevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi (Miladî 20 Nisan 571), ülkemizde "Mevlid Kandili" olarak idrak edilmektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumunu kutlamak maksadıyla yapılan etkinlik ve törenlere ve bu törenlerde mevlid manzumelerinin okunmasına "Mevlid Merâsimi" denilmektedir.

Mevlidlerin kaynağını, Kur'ân-ı Kerim, hadisler, siyer, meğâzi, şemâil ve sîret kitapları oluşturmaktadır.[2] Ka'b b. Züheyr'in Kaside-i Bürde'si (Banet Suad) ve diğer sahabi şairlerin Hz. Peygamber hakkında tertip ettikleri medhiyeler, müstakbel mevlid eserlerine birer ilham kaynağı olmuştur.[3] İlk yazılan mevlidler mensur, daha sonra yazılanlar ise manzum olarak yazılmışlardır. Mensur ya da manzum mevlidler genel olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu başta olmak üzere hayatı, mu'cizeleri, ahlâkı, gazâları, âhirete irtihâli ve hilyesini anlatan eserlerdir. İslâmî Türk Edebiyatı kategorisinde yer alan mevlidler çoğunlukla mesnevî tarzında yazılmışlardır. Bu tür mevlidler bir nevi "manzum siyerler" olarak değerlendirilmektedir.[4]

Tarihten günümüze çoğunlukla din âlimleri, ârifler ve mutasavvıf şairler tarafından çeşitli dillerde çok sayıda mevlid yazılmıştır.[5] Arapça ilk mevlidler arasında öncelikle Vâkidî'ye (ö. 823)

[*] Bu tebliğ, *Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Mevlid ve Kasîdeleri*, Konya 2018 ve *Mevlid-i Efdal: Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Besteli Mevlid ve İlâhîleri,* Konya 2020 adlı kitaplardan, "Besteli Mevlid-i Efdal", Konya 2020 adlı makaleden ve *Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Mevlid ve İlâhîleri*, Konya 2015 adlı albümden faydalanılarak hazırlanmıştır.

[**] Prof. Dr. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı Başkanı. Şanlıurfa/Türkiye. hakpinar@harran.edu.tr

[1] Ahmet Özel, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/475.

[2] Zehra Gözütok Tamdoğan, "Mağrib'de Mevlîd-i Nebî Merâsimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (2019), 116.

[3] M. Tayyip Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1 (1975), 21.

[4] Alim Yıldız, *Üç Bülbülden Güllerin Efendisine (Darende'de Okunan Üç Mevlid-i Şerîf)* (Malatya: Nasihat Yayınları, 2010), 19-21; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 8.

[5] Yıldız, *Üç Bülbülden Güllerin Efendisine (Darende'de Okunan Üç Mevlid-i Şerîf)*, 22-23; Makedonya'da yazılan ve günümüzde okunmaya devam eden çok sayıda Arnavutça mevlid mevcuttur. Geniş bilgi için bkz. Abbas Jahjai, "Makedonya'da Cami Mûsikîsi", *Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar*, ed. Ahmet Emre Dağtaşoğlu (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 663-698.

nisbet edilen *Mevlid-i Nebi*[6] ve XVI. asrın önemli hadis, fıkıh ve tarih âlimi İbn Hacer el-Heytemî'ye (ö. 1567) nispet edilen[7] Arapça *Mevlidu İbn Hacer*'i (*en-Ni'metü'l-Kübrâ ale'l-Âlem fî Mevlid-i Seyyid-i Veled-i Âdem*)[8] adlı eserlerdir. İbn Dihye el-Kelbî'nin (ö. 1235) 1207 yılında yazdığı *et-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri[9] ve Şemseddin İbn Cezerî'nin (ö. 1426) *Mevlidü'n-Nebî*'si sayılabilir.[10] Aynı şekilde tarihten günümüze onlarca Kürtçe ve Zazaca mevlidler yazılmıştır.[11] Bunlardan en meşhuru, Melaye Bate olarak bilinen Hasan Ertuşî'nin (ö. 1491) *Mevlidu'n-Nebi*[12] adlı mevlid manzumesidir.

Selçuklular zamanında özellikle Anadolu beyliklerinin bazılarında Ahmed Yesevî'nin (ö. 1166) Türkçe olarak yazdığı *Divân-ı Hikmet* adlı eserinden bazı hikmetler ve mi'râciyye, mevlid gibi okunmak suretiyle Türk Din Mûsikîsi'nde mevlid geleneğinin başlangıcı olduğu ifade edilmektedir.[13] Diğer bir görüşe göre Türk Edebiyatı'nda Türkçe olarak yazılan ilk mevlidin Ahmed Fakih'in (ö. 1252) *Çarhnâme* adlı eseridir.[14] Süleyman Çelebi tarafından 1409 yılında yazılan "Kurtuluş Vesilesi" anlamındaki *Vesîletü'n-Necât* adlı Türkçe manzûm mevlid, bir ibâdet neşvesi içinde Osmanlı toplumunda başta "mevlid kandili" olmak üzere mübarek gün ve gecelerde okunurken ilk resmi mevlid törenlerinin Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı ifade edilmektedir. Sultan III Murad'ın Hz. Peygamber'in doğum günü münasebetiyle bütün minarelerde kandil yakılmasını, câmi ve mescidlerde mevlid okunmasını emrettiği bilinmektedir.[15] Osmanlı döneminde Sultan III. Murad'ın 1588'de mevlid kutlamalarını resmî olarak başlattığı belirtilmektedir. 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde Hz. Peygamber'in doğum günü olan "Mevlid Kandili", Cumhuriyet'in ilanına kadar resmî bayramlardan biri olarak kutlanmıştır.[16]

Türk İslâm Edebiyatı alanında yapılmış olan çalışmalarda Türkçe mevlid yazan müelliflerin sayısının 123 olduğu[17] -ki bu şimdilerde 150 civarındadır-, 200 civarında mevlid eserinin olduğu

---

6 Vâkıdî'ye nisbet edilen bu mevlidin altı sayfalık bit metni Ibn Hacer el-Heytemî'nin mevlidinin içinde yer almaktadır. Bu da Güneydoğu Anadolu'da mevlidhâlar arasında Mevlid-i Vâkıdî olarak meşhur olmuştur. Bkz. Kasım Şulul, *İlk Siyer ve Megazî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî (H. 130-207/M.747-823): Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 118-119; Mustafa Fayda, "Vâkıdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/474.

7 Yapılan araştırmaya göre *en-Ni'metü'l-Kübrâ* adlı mevlid kitabının İbn Hacer el-Heytemî'ye ait olmayıp ona nispet edildiği ifade edilmektedir. Bkz. İbrahim Hanek, "İbn Hacer el-Heytemî'ye (ö. 974/1567) Nispet Edilen (en-Ni'metü'l-Kübrâ) İle Onun Özgün (en-Ni'metü'l-Kübrâ'sı) Üzerine", *İslâmî İlimler Dergisi* 16 (2021), 133-170.

8 Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, *Mevlidü İbn Hacer (en-Ni'metü'l-Kübrâale'l-Âlem fî Mevlid-i Seyyid-i Veled-i Âdem)* (İstanbul, ts.).

9 Mehmet Özdemir, "İbn Dıhye el-Kelbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999), 19/413-414; Hüseyin Akpınar, "Eyyübilerde Mevlid Törenleri", *Eyyübilerde İlim Kültür ve Sanat* (Hiper Yayın, 2020), 552-558.

10 İsmail Durmuş, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/480-482; Süleyman Eroğlu, "Edebî Bir Tür Olarak Mevlidler -Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler-", *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2010), 127; Mehmet Tıraşcı, "Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe ve Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2013), 213-229.

11 Doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerinde yazılan ve okunan mevlidlerle ilgili olarak bkz. Tıraşcı, "Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe ve Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları".

12 Hasan Ertuşî, *Mevlidü'n-Nebi* (İstanbul, ts.).

13 Recep Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik* (Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011), 26.

14 Hasan Aksoy, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/482.

15 Mehmet Şeker, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/479-480.

16 Mehmet Fevzi Efendi, *Efendiler Efendisi İçin Mevlid Okumanın Faziletleri* (İstanbul: Buhara Yayınları, 2016), 6-7.

17 Köksal, *Mevlid-nâme*, 8.

ifade edilmektedir.[18] Şüphesiz bu tespitin dışında birçok mevlid müellifi ve mevlid manzumesi de vardır. Bunlardan biri de Muhammed İzzeddin Doğanhisarî ve onun yazdığı mevlid manzumeleridir. Zira Muhammed İzzeddin Doğanhisarî dört adet Türkçe mevlid manzumesi yazmıştır. Konya'nın Doğanhisar ilçe merkezinde ve bazı köylerinde düzenlenen mevlid merasimlerinde Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin dört mevlidinden *Mevlid-i Efdal*'i ve kasîdeleri okunmaktadır. Bu mevlidin okunuş şekli, Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin talebelerine okuyup öğrettiği şekliyle günümüze intikal etmiştir. *Mevlid-i Efdal,* "Besteli Mevlid"[19] olup müzikal açıdan sade ve yeknesak, yöresel bir tavır ve tarzda icra edilmektedir. Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin *Mevlid-i Efdal* adlı mevlid manzumesi ve aradaki kaside, kendisinin yazıp bestelediği şekliyle Cumhuriyet'in başlarından günümüze kadar okuna gelmektedir.

Mevlid-i Efdal, Doğanhisar'da başta mevlid kandili olmak üzere diğer mübarek gün ve gecelerde, doğum, sünnet, nişan, düğün, adak, askere uğurlama, hacca uğurlama, ölüm ve ölüm yıl dönümlerinde okunmaktadır. İlk defa 26 Haziran 2022 tarihinde Doğanhisar'da "Mevlid Akşamları" adıyla düzenlenen programla İzzet Hoca'nın *Mevlid-i Efdal*'i ve peşinden şerbet ikramı eşliğinde "İç Mevlidin Şerbetini" ilahisi tarafımızca okunmuştur.

A. Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Hayatı

Muhammed İzzeddin Doğanhisârî'nin (ö. 1939) tam künyesi, Muhammed İzzeddin Ebû Sa'îd İbn-i Muhammed ed-Doğanhisârî el-Ezherî'dir. 1869 yılında Konya'nın Doğanhisar ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası İzzet Efendi, annesi Nazife Hanım'dır. Muhammed İzzeddin'in çocukluğu Doğanhisar'da geçmiştir. İlk eğitimini babasından almış, beş yaşında hafızlığını ikmal etmiş ve Doğanhisar'da Tokluoğlu Medresesi'nde okumuştur. Sonra Konya'da Zaferiye (Aladağ) Medresesi'nde müftü Aladağlı Ahmed Rüştü Efendi'den (ö. 1910) tefsir, hadis ve fıkıh dersleri almıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek Mehmed Âtıf Efendi (ö. 1847) adıyla anılan Âtıf Efendi Medresesi'nde okumuştur. Bu süreçte Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'den (ö. 1893) de dersler almıştır. Bu eğitiminin neticesinde hatiplik beratı ile bir süre Doğanhisar Ulu Camii'nde hatiplik yapmıştır.

1901 yılında 32 yaşında iken ilim tahsili için Şam'a gitmiştir. Şam'da El-Nahda Medresesi'nden 1908 yılında mezun olmuştur. Kahire'de El-Ezher Üniversitesi İslâm'a Davet Fakültesi'nde 1908 yılında başladığı eğitiminden 1913 yılında 44 yaşında mezun olmuştur. Muhammed İzzeddin Efendi, ayrıca Ezher Üniversitesi Kurra Fakültesi'nde bir yıl makam, ses eğitimi dersleri almıştır. Burada görmüş olduğu bir yıllık eğitim sürecinde tahminen temel müzik kurallarını da öğrenmiştir.

Muhammed İzzeddin Efendi, Doğanhisar'a döndüğünde Hisar Medresesi'ni kurarak burada müderrislik, aynı zamanda Ulu Cami'de de fahri hatiplik yapmıştır. Halk arasında kendi adıyla anılan Hacı İzzet Efendi Medresesi'nde 1924 tarihine kadar çok sayıda talebe yetiştirmiştir.

Doğanhisar'ın manevî mimarlarından âlim, ârif ve fâzıl bir kişi olan Muhammed İzzeddin Efendi, Hz. Peygamberin (s.a.v.) sünnetlerini tatbike çalışmış, insanlara ve özellikle gençlere İslâm'ı anlatmıştır. Medrese ve tekkelerin kapatıldığı tarihten sonra yazmış olduğu mevlid ve kasidelerle insanlara Tevhid ve Nübüvvet konuları başta olmak üzere diğer birçok imanî ve İslâmî bilgi ve mesajları sunmuştur. Muhammed İzzeddîn Doğanhisârî, yazdığı mevlid ve kasideleri el yazısıyla yazıp çoğaltarak çocuklara dağıtmış ve okunuşunu onlara öğretmiştir.

---

[18] Hasibe Mazıoğlu, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi* 6 (1974), 31-62.

[19] Besteli mevlid çalışmaları için bkz. Ubeydullah Sezikli, "Besteli Mevlid Üzerine İki Yazma Eser", *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 27; Ubeydullah Sezikli, "Balkanlar'da Osmanlı Mirası: Dinî Mûsikî", *Balkanlar'da İslâm: Miadı Dolmayan Umut*, ed. Muhammed Savaş Kafkasyalı (Ankara: Karınca Kitabevi, 2016), 481-501; Fatih Koca, "Dinî Mûsikî Formu Olarak Mevlid ve Dobruca Besteli Mevlidi", *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 155-182.

Soyadı kanunu ile "Büyükdoğan" soyadını alan Muhammed İzzeddîn Doğanhisârî, 1939 yılında yakalandığı kuşpalazı hastalığının tedavisi için gittiği Konya'da vefat etmiştir. Kabri, Konya'da Üçler Mezarlığı'ndadır.[20]

B. Mevlid-i Efdal

Muhammed İzzeddin Doğanhisârî, Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler ve siyer kitaplarını kaynak alan, sahih ve muteber bilgilere dayanan dört mevlid yazdığını belirtmektedir. Bu mevlidler; A'zamu'n-Niam, Ekmelü'n-Niam, Efdalu'n-Niam ve Ecmelü'n-Niam'dır. Mevlidler kısaca, Etval, Ekmel, Efdal ve Ecmel şeklinde isimlendirilebilir. Mevlid türüne özel bir önem veren, "Mevlid Şairi" unvanına layık Muhammed İzzeddin Doğanhisârî, kaleme aldığı mevlidlerin muhtevası hakkında bilgi vermektedir. Bu mevlidlerin dördüne, biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki mukaddime yazmıştır.

İsimlerini yukarıda zikrettiğimiz dört mevlitten, pratikte müzikal olarak icra edilen *Mevlid-i Efdal*'dir. *Mevlid-i Efdal*, Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin üçüncü mevlididir.[21] *Mevlid-i Efdal*'in Doğanhisarî tarafından 1930 yılında yazıldığı tahmin edilmektedir.[22] *Mevlid-i Efdal*, muhtasar olup 70 beyittir. Bu mevlidin tam ismi şöyledir: "Efdalu'n-Niam ale'l-Âlem bi Mevlid-i Seyyidi beni Âdem Seyyidinâ Muhammed (s.a.v.)" Nazame'l-muhaddis İzzet Doğanhisarî. (Sâlisu mevâlidihi'l-erbaa).

Mevlid-i Efdal'in orijinal Osmanlıca nüshasının baş tarafında şu bilgiler yer almaktadır; *"Mevlid-i Efdal*, Konya dâhilinde Doğanhisar kasabasında Hisar Medresesi müderrisi, 10 sene Ezher mücavirlerinden (komşularından) Şeyhü'l-Arab denilmekle müştehir (meşhur), muhaddis İzzeddin Doğanhisarî manzumesi ve dört mevlidin üçüncüsüdür. Doğanhisar kasabasında cümlesi bir ağızdan mevlid okuyan kırk kızın beşincisi, hâfız Osman Efendi kerimesi (kızı) Aişe Hanım Efendi."

Mevlid-i Efdal, bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Mukaddimetü'l-Mevlid (Mevlide Giriş); Besmele ile başlamaktadır ve 13 beyitten oluşmaktadır. Öncelikle Allah'ın varlığı ve birliğinden bahseden Mukaddimetü'l-Mevlid, bir yönüyle "Tevhid Bahri" olarak nitelendirilebilir.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Mukaddimetü'l-Mevlid **(Mevlide Giriş)**

Var ve bir Allah teâla zü'l-Celâl
Muktedir hallâk-ı âlem zü'l-Cemâl

Varlığına dâl vücûdu'l-hâdisât
Birliğine dâl nizâmu'l-kâinât

Şu nukûş hesnâ ve ef'âl mutkane
Şâhidât tam Sâni'in evsâfına

Nâsa Hak rahmen Rusul ba's eyledi
Bazı rusule kutbi inzâl eyledi

Hak rusulde dört sıfat tebliğ tamam
Hem fetânet, hem emânet, sıdku tam

[20] Orhan Gündüz vd., *Muhammed İzzeddin Doğanhisârî'nin Mevlid ve Kasideleri* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2018), 16-22.

[21] Gündüz vd., *Muhammed İzzeddin Doğanhisârî'nin Mevlid ve Kasideleri*, 244-307.

[22] Muhammed İzzeddin Doğanhisârî, *Mevlid-i Efdal.*

Nûr Muhammed enbiyânın efdali
Hâtemi hem halka Hakkın mürseli

Dîni nâsih oldu mensûh cümle dîn
Ekmelü'l-edyân ve bâki Hak bu dîn

Çok ve efdal ümmeti çok âlimi
Hem de Kur'ân mu'cizâtın a'zamı

Zâhiri ecmel, fezâil mecmâı
Bâtını ekmel, kemâlât menbaı

Çok seven Allah, Muhammed vasfını
Çok sever Allah, Muhammed de onu

Dinleyen, mevlid okuyan, okutan
Cennete evvel girerler cümleden

Kim severse mevlidi mü'min tamam
Sevmeyen mevlid münâfık vesselâm

İster isen bulasın âlî makâm
Aşk ile de essalâtu ve's-selâm

Fasl-ı Evvel (Birinci Fasıl); Muhammed aleyhi's-salâtuve's-selâm evvelâ mahz-ı nûr halk olunup sonra âlem o nûr ile med olunduğu ve mîsâku'l-enbiyâ, seyyâku'l-enbiyâ ve nûrun intikâlâtı ve hîn-i hamlinde zuhûr eden bazı acâib beyânındadır. Müellif tarafından yapılan bu izahat sebebiyle Fasl-ı Evvel, "Nûr Bahri" olarak değerlendirilebilir.

Fasl-ı Evvel **(Birinci Fasıl)**

Evvelen Allah Muhammed zâtını
Mahz-ı nûr halk eyledi sevdi onu

Sonra med etti o nûrdan âlemi
Türlü çamurdan yarattı Âdem'i

Enbiyâyı etti ihrâc zâhira
Aldı mîsâk nûr Muhammed tâhira

Âl-i İmrân'da o mîsâk âyesî
Dâlle hem Saf'ta mübeşşir âyesî

Nûr Muhammed zâhiren âhir rasûl
Umdetü'l-halk bâtınen aslu'l-usûl

Kondu o nûr sonra Âdem alnına
Geldi Havva'ya ve Şît, Nûh zahrine

Geldi İbrâhîm'e, İsmâil'e nûr
Geldi Abdulmuttalib, Şeybe'ye nûr

Geldi Abdullah Zebîh'a nûr tamam
Âmine'ye geldi o nûr ve's-selâm

Tâhirinden, tâhirattan geldi nûr
Bu neseb tâhir ve meşhûr zü's-sürûr

Hamline târih Regâib gecesi
O Receb evvelki Cuma gecesi

Çok acâib o gece etti zuhûr
Gitti zulmet, âleme geldi sürûr

Oldu yer gökte o gece çok nidâ
Dediler hamloldu o nûru'l-Hüdâ

Cümle zî rûh iftihârlar ettiler
Birbirine hamli tebşîr ettiler

Dedi dâbbe o bu dünyaya imâm
Ehl-i dünyaya sirâc nûru'z-zalâm

Âmine Zühriyye buldu devleti
Hamli müddet gördü pek çok âyeti

İster isen bulasın âlî makâm
Aşk ile de essalâtu ve's-selâm

Fasl-ı Sâni (İkinci Fasıl); Muhammed aleyhi's-salâtu ve's-selâmın keyfiyet-i tevellüdü ve târih-i vilâdeti ve (kubeyle) kable'l-vilâde (doğum öncesi) zuhûr eden bazı irhâsât beyânındadır. Hârikâtiyye Kasîdesi, Konya vilâyeti dâhilinde Doğanhisar Kasabası'nda muhaddis İzzet el-Ezherî nazmıdır. Mevlid esnâsında ba'de'l-kıyâm (kıyamdan sonra) oturunca okunmaktadır. Hârikâtiyye Kasidesi (Bu Muhammed Mustafa), kısaca "Veladet Bahri" diyebileceğimiz İkinci Fasıl'ın sonuna doğru Peygamberimizin dünyayı şereflendirmelerine hürmeten ayağa kalkılıp tekrar oturulduktan sonra okunmaktadır.

580

Fasl-ı Sâni **(İkinci Fasıl)**

Fîl senesinde Muhammed Mekke'de
Doğdu, medfundur Medîne Ravza'da

O Rabi' evvel ayında doğması
On ikinci gece isneyn gecesi

Doğmadan az önde irhâsât zuhûr
Eyledi, Cennet açıldı indi nûr

Âmine der evde idim yalnız
Geldi bir hâl doğacak o nûr-ı 'iz

Geldi bir ak kuş kanatla bağrımı
Sığadı korktumdu aldı havfımı

Terledim hem susadım son mertebe
Verdiler şerbet dolu bir meşrabe

Şerbeti içtim de nûr oldu vücût
Ak, soğuk, kar misli baldan tatlı süt

Geldi çok kuş hücremi tam örttüler
Âsiye, Meryem ve çok hûr geldiler

Oldu tezyîn bu hava dîbâc ile
Çok ricâl bekler havada saf ile

Perde gözümden alındı o zaman
Tam göründü şark ve garb dünyâ cihân

Üç alem, üç yerde nûra ihtirâm
Şarkta garpta Kâ'be üzre dikli tam

Sonra geldi dâye nisvân bi's-sürûr
Et kıyâm, ta'zîm Muhammed doğuyor

(Kıyâm/Ayakta durma)

Doğdu o saat Muhammed bedr-i tam
Ver salât O'na selâmı bul merâm

Essalâtü ve's-selâmu aleyke yâ Rasûlallah
Essalâtü ve's-selâmu aleyke yâ Habîballah
Essalâtü ve's-selâmu aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn
Ve selâmun ale'l-murselîn ve'l-hamdulillâhi Rabbi'l-âlemîn.

(Hârikâtiyye Kasidesi)
Bu Muhammed Mustafa

Oldu zâhir hârikât
Bu havârik şâhidât
Doğdu Fahru'l-kâinât
Bu Muhammed Mustafâ

Ah bu irhâsât delil
Bu doğan kadri celîl
Cümle evsâfı cemîl
Bu Muhammed Mustafâ

Verdi âlem çok nişân
Bu Nebî âhir zamân
Böyle zînetli doğan
Bu Muhammed Mustafâ

Saçtı Hak rahmet ve nûr
Âleme geldi sürûr
Ay gibi doğan bu nûr
Bu Muhammed Mustafâ

Mu'cizâtın a'zamı
Oldu Kur'ân dâimî
Enbiyânın hâtemi
Bu Muhammed Mustafâ

Enbiyânın dediği
Cümle ruhbân bildiği
Hak Teâlâ sevdiği
Bu Muhammed Mustafâ

Der bu İz Doğanhisâr
Her kemâl doğanda var
Edilecek itibâr
Bu Muhammed Mustafâ

Eyle himmet nâzıma
Kendini reddeyleme
Ol şefî'hep müslime
Yâ Muhammed Mustafâ

Fasl-ı Sâlis (Üçüncü Fasıl); Muhammed aleyhi's-salâtuve's-selâm doğduğunda zuhûr (ortaya çıkan) eden bazı havârik (harikalar) beyânındadır.

Fasl-ı Sâlis **(Üçüncü Fasıl)**

Saçtı Allah âleme rahmet ve nûr
Battı bâtıl geldi Hak verdi sürûr

Oldu halk mesrûr doğunca Müctebâ
Dediler "ehlen ve sehlen" merhabâ

Başını râfi' semâya doğdu nûr
Sâciden Lillah o nûr etti zuhûr

Göbeği maktu' ve mahtûn tam zarîf
Kan kazer yok sürmeli, tayyib, nazîf

Âmine der ak bulut gayb eyledi
Bir münâdî gösterin halka dedi

Her mekâna oğlumu gösterdiler
Ak libâs, kundak yeşilli verdiler

O doğunca çıktı benden başka nûr
Şark ve garb göründü hem Şam'da kusûr

Doğmadan ruhbân haberler verdiler
Bu gece doğar Muhammed dediler

Nûr doğunca oldu zâhir hârikât
Fahr-i Âlem doğduğuna şâhidât

Oldu gökten tard şeyâtîn, cin umûm
Düştü putlar, indi süflâya nücûm

Etti o eyvân-ı Kisrâ inhidâm
Su ile vâdi Semâve doldu tâm

Bahr-i Sâvâ battı, Fâris nârı tâm
Bin senelikti söyündü yâ selâm

İster isen bulasın âlî makâm
Aşk ile de es-salâtü ve's-selâm

Fasl-ı Râbi’ (Dördüncü Fasıl); Muhammed aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmın bazı tarihi ve nübüvvetin ilanı ve İslâm’ın zuhûru beyânındadır.

Fasl-ı Râbi’ **(Dördüncü Fasıl)**

Gördü âyât etti îmân kâbile
Onu emzirdi Halîme sıdk ile

Sinni on iki Bahîrâ Ahmed’i
Hârikâttan bildi îmân eyledi

Sinni otuz beşte Kâ’be kıssası
O Hacer Esved binâsı mâddesi

Kırk yaşında geldi Cibrîl söyledi
Yâ Muhammed dinle Allâh ne dedi

Dedi Allâh yâ Muhammed âleme
Mürselimsin eyle teblîğ halkıma

İndi Kur’ân halka teblîğ eyledi
İddiâ izhâr havârık eyledi

Cümle âkil hakkı hakkan bildiler
Yapışıp Kur’ân’a İslâm oldular

Mu’cizât Kur’ân ve ihbâr gâibât
Hem kelâm hayvân kelâmu’l-câmidât

Câmidi tahrîk ve teksîrü’l-kalîl
Her duâ makbûl şifâ bulmak alîl

Bunda isbâtü’n-nübüvve dört cihet
Umdesi da’vâ ve izhâr mu’cizât

Her kemâl hâl enbiyâ ihbarları
Hakka irşâdı anûd münkirleri

Her cihetle Hak tebeyyün etti tam
Uymayan câhil, muannid ve’s-selâm

Der bu İz Doğanhisârî hâsılı
Doğrusu ya Hakka âkil uymalı

Uy bu Kur’ân’a yapış et i‘tisâm
Sev Muhammed ile Allâh’ı tamâm

İster isen bulasın âlî makâm
Aşk ile de es-salâtü ve’s-selâm

Duâün Fî Âhiri’l-Mevlid (Mevlidin Sonundaki Dua); Duâün fî âhiri’l-mevlid nazzame’l-muhaddis İzzeddîn el-Doğanhisârî el-Ezherî el-mülakkabbi-Şeyhi’l-Arab hafazahu’llâhu ve usûlehû ve füru‘ahû ve ihvânehû fi’d-dâreyni mine’l-kürebi. “Mevlidin sonundaki dua, (Allah onu, anne babasını, çocuklarını ve kardeşlerini her iki dünyada sıkıntılardan muhafaza etsin) Şeyhi’l-Arab lakaplı, Muhaddis İzzeddîn el-Doğanhisârî el-Ezherî tarafından yazılmıştır.”

Duâün Fî Âhiri'l-Mevlid **(Mevlidin Sonundaki Dua)**

Yâ İlâhî yâ Gıyâsî el-emân
Yâ Mu'înî yâ Vekîlî el-emân

Eyle ikrâm ver bize tevfîk felâh
Eyle in'âm ver hidâyet hem salâh

Her zünûbu eyle mağfûr yâ Gafûr
Her uyûbu eyle mestûr yâ Şekûr

Şeyh-i İz Doğanhisârî nâzıma
Eyle rahmet ver necât hep Müslime

Eyle makbûl okunan bu mevlidi
Et bize şâfi' Muhammed Ahmed'i

Dinleyeni okudan okuyanı
Cennet'ine eyle idhâl yâ Ganî

Okutanın eyle mesrûr kalbini
Beyti ma'mûr eyle mağfûr zenbini

Hâtimede ver bize ahsen hitâm
Cennet'inde ver bize âlî makâm

Sübhâne rabbike rabbi'l-izzeti ammâ yasıfûn
ve selâmün ale'l-mürselîn
ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn (el-Fâtiha).

Muhammed İzzeddin Doğanhisârî, *Mevlid-i Efdal*'in beğenildiğini, sevilerek okunduğunu ve dinlendiğini belirtmektedir. *Mevlid-i Efdal*, yazıldığı zamandan günümüze kadar Doğanhisar ve çevre köylerde icra edilmeye devam etmektedir.

Mevlid-i Efdal'de yer almadığı halde icra esnasında fasıllar arasında okunan bir salavât vardır. Uşşâk makamındaki bu salavât koro halinde üç defa okunmaktadır.

Salavât-ı Şerîfe

Allâhumme salli ale'l-Mustafa
Bedîi'l-cemâli ve bahri'l-vefâ

Ve salli aleyhi kemâ yenbeği
Es-sâdık Muhammed aleyhi's-selâm[23]

SONUÇ

Osmanlı döneminden günümüze Anadolu'da yüz yıllardır mevlid yazma ve okuma geleneği devam etmektedir. Osmanlı coğrafyasında, üç kıtada icra edilmiş, hâlen ülkemizde ve kültür coğrafyamızda icra edilmeye devam eden Süleymen Çelebî'nin mevlidi *Vesîletü'n-Necât*, birçok mutasavvıf şaire ilham kaynağı olmuş ve bu bağlamda Anadolu sathında yüzden fazla Türkçe mevlid manzumesi yazılmıştır. Her ne kadar *Vesîletü'n-Necât*'ın Süleyman Çelebî'nin kendisi ve baş-

[23] Mevlid-i Efdal, Kasideler ve Salavât-ı Şerife'nin okunuşu için bkz. Hüseyin Akpınar, "Muhammed İzzeddin Doğanhisârî Mevlid ve İlâhîleri (Albüm)" (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2015); Hüseyin Akpınar, *Mevlid-i Efdal/Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Besteli Mevlid ve İlâhîleri* (Konya: Manolya Yayınları, 2020).

ka bestekâlar tarafından bestelendiği ifade edilmekte ise de günümüzde serbest bir şekilde icra edilmektedir. "Besteli Mevlid" kategorisinde değerlendirilen, ülkemizde ve gönül coğrafyamızda icra edilen birçok mevlid manzumesi vardır.

Bu "Besteli Mevlid"lerden biri de Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin yazmış olduğu *Mevlid-i Efdal*'dir. *Mevlid-i Efdal*, Doğanhisarî tarafından bestelenmiştir. İslâmî ilimlerin birçoğunda, bilhassa hadis alanında derin bir bilgiye sahip olan Doğanhisarî'nin Mısır'da Ezher Medresesi'nde okurken mûsikî ilmi alanında da eğitim aldığı tahmin edilmektedir. Bu bağlamda yazdığı *Mevlid-i Efdal* adlı mevlid manzumesini belli bir makam ve usûl/ritim ile bestelemiş olması konuya önem kazandırmaktadır.

Konya'nın Doğanhisar ilçesindeki Hisar Medresesi'nde müderrislik yapmış olan Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin mevlid manzumesi yazmasının ve okumasının sebebi, dönemin şartları içerisinde özelliklere çocuklara ve gençlere Allah'ın varlığı ve birliği, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği olmak üzere iman ve İslâm'ın şartlarını, İslâm akâid ve ahlâkını, muâmelât ve her türlü dinî bilgiyi öğretmek istemesidir.

İslâm âlimleri ve mutasavvıf şâirlerin mevlid yazmalarının birinci sebebi, Hz. Peygamberin şefaatine mazhar olmaktır. Diğer bir sebep de mevlid ile insanlara bilgi aktarmak, mesaj sunmak ve dinî eğitim vermektir. Muhammed İzzeddin Doğanhisarî de mezkûr sebepleri gözeterek mevlid ve kasîde yazdığı için şiirde muhteva ön planda tutulmuştur. Şiirde kâfiye ve vezin gibi bazı teknik hususlar ikinci planda kalmış ve bazı eksiklikler görülebilmektedir.

Dinî mûsikînin önemli bir formu olan mevlidin bölümlerine literatürde "bahir" denilirken Muhammed İzzeddin Doğanhisarî, yazmış olduğu mevlidinin bölümlerine "fasıl" adı vermektedir. Aynı şekilde Türk Din Mûsikîsi'nde "ilâhî" ve "kasîde" iki ayrı form iken buna mukabil Muhammed İzzeddin Doğanhisarî, şiirine "kasîde" ismini kullanmıştır.

Bir mukaddime, dört fasıl ve bir duâ bölümünden oluşan *Mevlid-i Efdal*'in mukaddime ve dört faslı, Aksak Semâî (10/8) usûlünde, Duâün Fî Âhiri'l-Mevlid ise Aksak (9/8) usûlünde ölçülmüş olup mevlidin tamamı uşşâk makamındadır. Mevlidin bölümleri arasında okunan salavât-ı şerîfe de uşşâk makamında, güfte ve beste açısından anonim olup Sofyan (4/4) usûlündedir. "Veladet Bahri" olarak değerlendirilen ikinci faslın sonuna doğru Peygamberimizin dünyayı şereflendirmesine hürmeten ayağa kalkıp tekrar oturulduktan sonra okunan Hârikatiyye Kasîdesi, "Bu Muhammed Mustafa" adıyla derlenerek notaya alınmış, Hüseynî makamında ve Sofyan (4/4) usûlündedir.

Muhammed İzzeddin Doğanhisarî, kendisinin de ifade ettiği gibi mevlid ve kasîdesini yazarken tefsir, hadis, fıkıh ve siyer gibi ilimlerden istifade etmiştir. Uzun yıllar almış olduğu Arapça eğitimin de etkisiyle mevlid ve kasidesinde bir hayli Arapça kökenli kelimelere rastlanmaktadır.

Bir mukaddime, dört fasıl ve bir duâ bölümünden oluşan *Mevlid-i Efdal,* tarafımızca derlenerek notaya alınmış ve ilgililerin istifadesine sunulmuştur. Doğanhisar'da hâlen cumhur şeklinde mevlidhânlar tarafından okunmakta olan *Mevlid-i Efdal*, Dinî Türk Mûsikîsi kültür ve repertuarına katkı sağlayacağı gibi medeniyetimizdeki mevlid yazma ve okuma geleneğine ve "Besteli Mevlid"e önemli bir örnektir.

KAYNAKÇA

Akpınar, Hüseyin. "Eyyübilerde Mevlid Törenleri". *Eyyübilerde İlim Kültür ve Sanat*. 552-558. Hiper Yayın, 2020.

Akpınar, Hüseyin. *Mevlid-i Efdal/Muhammed İzzeddin Doğanhisarî'nin Besteli Mevlid ve İlâhîleri*. Konya: Manolya Yayınları, 1. Basım, 2020.

Akpınar, Hüseyin. “Muhammed İzzeddin Doğanhisârî Mevlid ve İlâhîleri (Albüm)”. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2015.

Aksoy, Hasan. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/482-484. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Doğanhisârî, Muhammed İzzeddin. *Mevlid-i Efdal*. El Yazması.

Durmuş, İsmail. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/480-482. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Eroğlu, Süleyman. “Edebî Bir Tür Olarak Mevlidler -Şekil Özelliklerine Dair Bazı Değerlendirmeler-”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2010), 125-142.

Ertuşî, Hasan. *Mevlidü’n-Nebi*. İstanbul, ts.

Fayda, Mustafa. “Vâkıdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/471-475. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Gündüz, Orhan vd. *Muhammed İzzeddin Doğanhisârî’nin Mevlid ve Kasideleri*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2018.

Hanek, İbrahim. “İbn Hacer el-Heytemî’ye (ö. 974/1567) Nispet Edilen (en-Ni’metü’l-Kübrâ) İle Onun Özgün (en-Ni’metü’l-Kübrâ’sı) Üzerine”. *İslâmî İlimler Dergisi* 16 (2021), 133-170.

Heytemî, Ahmed İbn Hacer el-. *Mevlidü İbn Hacer (en-Ni’metü’l-Kübrâale’l-Âlem fî Mevlid-i Seyyid-i Veled-i Âdem)*. İstanbul, ts.

Jahjai, Abbas. “Makedonya’da Cami Mûsikîsi”. *Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar*. ed. Ahmet Emre Dağtaşoğlu. 663-698. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014.

Koca, Fatih. “Dinî Mûsikî Formu Olarak Mevlid ve Dobruca Besteli Mevlidi”. *Diyanet İlmî Dergi* 55 (2019), 155-182.

Köksal, M. Fatih. *Mevlid-nâme*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Mazıoğlu, Hasibe. “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”. *Türkoloji Dergisi* 6 (1974), 31-62.

Mehmet Fevzi Efendi. *Efendiler Efendisi İçin Mevlid Okumanın Faziletleri*. İstanbul: Buhara Yayınları, 2016.

Okiç, M. Tayyip. “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri”. *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1 (1975), 17-78.

Özdemir, Mehmet. “İbn Dıhye el-Kelbî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/413-414. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Özel, Ahmet. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/475-479. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Sezikli, Ubeydullah. “Balkanlar’da Osmanlı Mirası: Dinî Mûsikî”. *Balkanlar’da İslâm: Miadı Dolmayan Umut*. ed. Muhammed Savaş Kafkasyalı. 481-501. Ankara: Karınca Kitabevi, 2016.

Sezikli, Ubeydullah. “Besteli Mevlid Üzerine İki Yazma Eser”. *Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 27.

Şeker, Mehmet. “Mevlid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/479-480. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Şulul, Kasım. *İlk Siyer ve Megazî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî (H. 130-207/M.747-823): Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
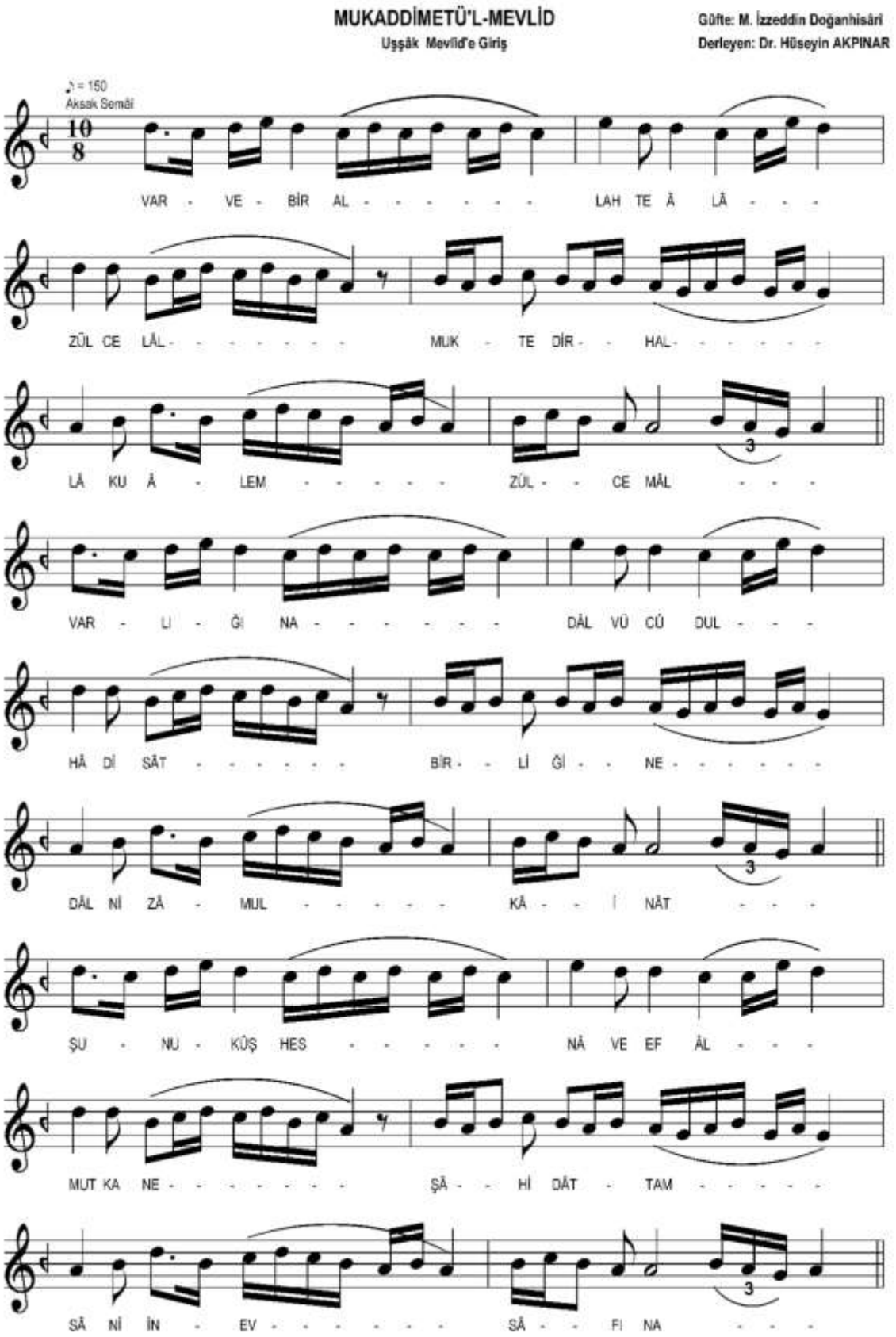
Tamdoğan, Zehra Gözütok. “Mağrib’de Mevlîd-i Nebî Merâsimleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50 (2019), 99-132.

Tıraşcı, Mehmet. “Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe ve Zazaca Mevlidler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2013), 213-229.
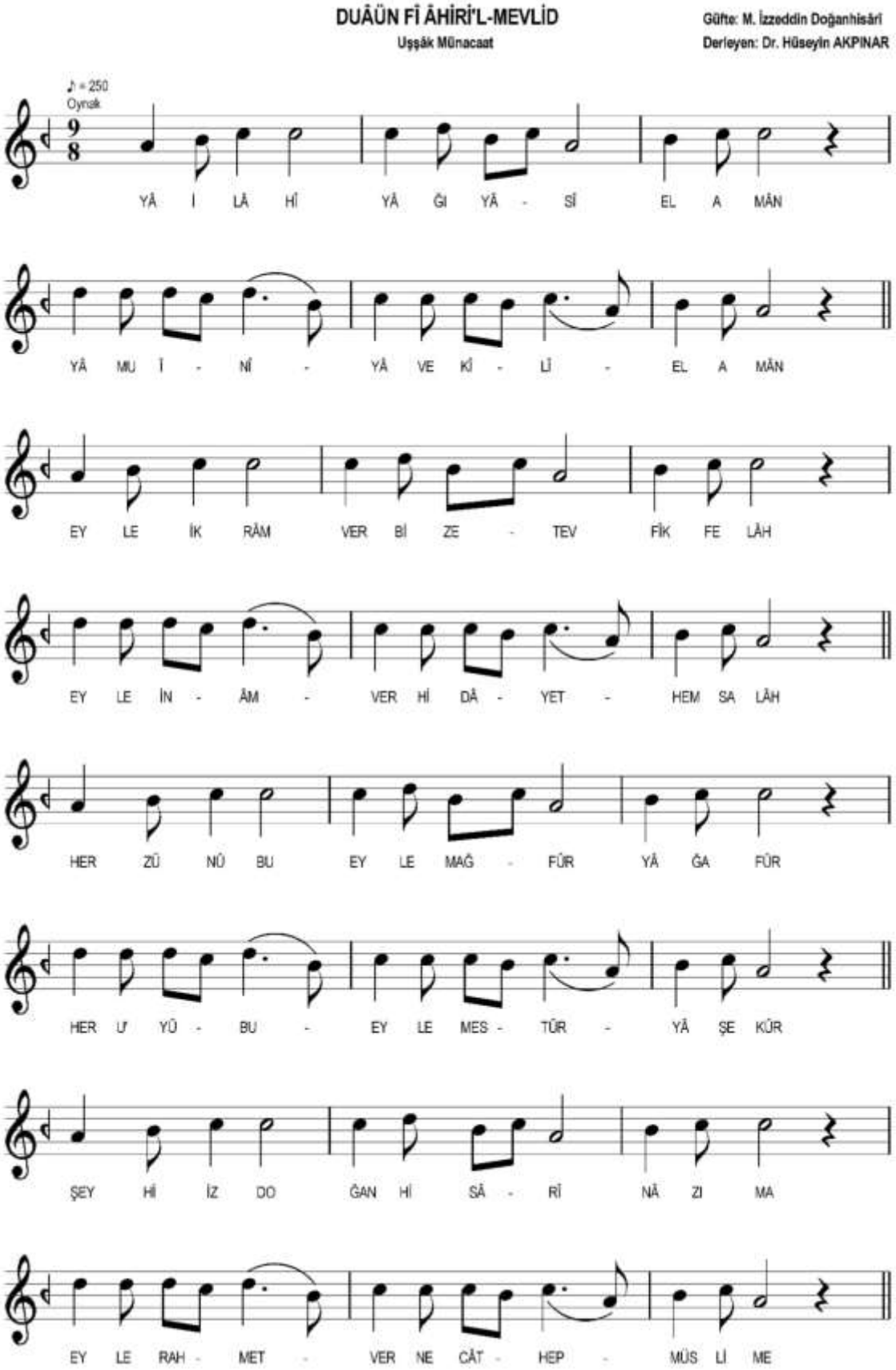
Uslu, Recep. *Selçuklu Topraklarında Müzik*. Konya: Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011.

Yıldız, Alim. *Üç Bülbülden Güllerin Efendisine (Darende’de Okunan Üç Mevlid-i Şerîf)*. Malatya: Nasihat Yayınları, 2010.

EKLER

Ek-1: *Prof. Dr. Hüseyin Akpınar tarafından derlenip notaya alınan Doğanhisarî Mevlidi'nin "Mukaddimetü'l-Mevlid (Mevlide Giriş)" kısmından bir örnek.*

Ek-2: *Prof. Dr. Hüseyin Akpınar tarafından derlenip notaya alınan Doğanhisarî Mevlidi'nin "Münacaat" kısmından bir bölüm.*